

4.5.2016

Lapin liitto
PL 8056
96101 Rovaniemi

Lausuntopyyntö 15.12.2015

**LUONNONSUOJELULAIN 65 §:N MUKAINEN LAUSUNTO KEMIHAARAN ALLASTA
KOSKEVAN MAAKUNTAKAAVAN ALUEVARAUKSEN NATURA-ARVIOINNISTA**

Lapin liitto on pyytänyt 15.12.2015 Metsähallitukselta luonnonsuojelulain 65 §:n mukaista lausuntoa Kemihaaran allasta ja voimalaitosta koskevan maakuntakaavan aluevarauksen Natura –arvioinnista. Kemihaaran altaan Natura-arviointi on päivätty 15.12.2015. Tämän jälkeen Natura-arviointia on päivitetty ja lopullinen versio, joka korvaa kokonaan aiemman version, on päivätty 22.12.2015. Arviointi on osa Rovaniemen ja Itä-Lapin maakuntakaavan lisäselvityksiä. Arvioinnin on laatinut Ramboll Oy Lapin liiton toimeksiannosta.

Metsähallituksen asema lausunnon antajana

Luonnonsuojelulain (1096/1996) 65 §:n mukaan Natura –arvioinnista on pyydetty lausunto siltä, jonka hallinnassa luonnonsuojelualue on. Kemihaaran Natura –alueella on valtion maata yhteensä 3125 hehtaaria, joista allasvarauksen alle jäävällä alueella vain noin 45 hehtaaria (Suojelu-Kiemunki RN:o 583-402-4-3, Suojelu-Alaperä (RN:o 583-402-316-1 ja Suojelu-Muistola RN:o 742-403-60-10). Metsähallituksella on kuitenkin ympäristöministeriön kanssa solmitun tulossopimuksen mukaan tehtäviä myös yksityisillä suojelualueilla: ”Metsähallituksen luontopalvelut vastaa Suomen luonnonsuojelualueverkoston hoidosta ja käytöstä hallinnassaan olevilla valtion maa- ja vesialueilla sekä yksityisillä luonnonsuojelualueilla yhteistyössä niiden omistajien ja ELY-keskusten kanssa.” YSA –alueita koko Kemihaaran Natura –alueella on yhteensä 8265 hehtaaria.

Suunnitelman kuvaus

Rovaniemen ja Itä-Lapin maakuntakaavaehdotuksessa osoitetaan Kemihaaran allas vesialueena (W-1). Aluekuvauksen mukaan altaan säännöstelytilavuudeksi tulisi 794

milj. m³ ja altaan pinta-alaksi 155 km². Kohdekohtainen (W-1 2903) suunnittelumääräys on ”Tekoallasta suunniteltaessa on kiinnitettävä erityistä huomiota rakentamisen vesistö- ja ympäristövaikutuksiin sekä pyrittävä lieventämään haitallisia vaikutuksia. Tekoaltaan yksityiskohtaisemmassa suunnittelu- ja lupamenettelyssä on varmistettava valtioneuvoston LSL 66 §:n nojalla tehdyn päätöksen toteuttamisedellytykset niin, että Natura 2000 -verkoston yhtenäisyydelle ja luonnonarvoille aiheutuvat heikennykset tulevat korvatuiksi. Tekoallasvaihtoehdon myötä maakuntakaavassa osoitetaan Kemihaaran vesivoimalaitos (EN 2276) voimajohtotarpeineen. Voimalaitoksen aluevaraus sijoittuu altaan laskukanavaan Arvosjoen eteläpuolelle. Altaan alle jäävän Kemihaaran soiden Natura –alueen pinta-ala on 5 155 hehtaaria.

Tiedot Natura –alueesta

Kemihaaran suot (FI 1300907) niminen Natura 2000 –alue on perustettu erityisten suojelutoimien alueeksi (SAC) ja se on ilmoitettu komissiolle lintudirektiivin mukaisena erityisenä suojelualueena (SPA-alue). Natura alueen pinta-ala on 14 060 hehtaaria.

Natura -alueen suojelun perusteena ovat 17 luontodirektiivin liitteen I liitteen luontotyyppiä ja neljä liitteen II laji. Lintulajeista suojeluperusteena on yhteensä 26 lintudirektiivin liitteessä I mainittua lintulajia ja 17 alueella säännöllisesti esiintyvää muuttolintulajia.

Alueen suojelu toteutetaan vesialueiden osalta vesilain ja ympäristönsuojelulain säännöksin. Muutoin toteutuskeinoina ovat maa-aineslaki ja luonnonsuojelulaki. Alueen suojelu tullaan valtion hallinnassa olevien maiden osalta toteuttamaan perustamalla alue valtioneuvoston asetuksella luonnonsuojelulain 17 §:n tarkoittamaksi muuksi luonnonsuojelualueeksi. Ympäristöministeriö on valmistelemassa valtioneuvoston asetusta Itä-Lapin luonnonsuojelualueista.

Natura –alueelle aiheutuvat vaikutukset ja vaikutustyyppit

Luontotyypeille ja lajeille aiheutuu suoria vaikutuksia kun Natura –alueesta noin kolmasosa muuttuu vesialueeksi. Aluevarauksen alueelle sijoittuviin luontotyyppeihin ja lajeihin kohdistuvat vaikutukset ovat luonteeltaan pysyviä ja palautumattomia. Välillisiä vaikutuksia saattaa aiheutua valuma-aluemuutoksista, reunavaikutuksesta, vettymisestä sekä muutoksista tulvassa. Vettymiselle alttiit alueet on rajattu karkeasti tason +167,5 mukaisesti. Reunavaikutukselle altistuva alue ulottuu todennäköisesti enintään 100 metrin etäisyydelle padosta. Edellä mainitut muutokset ovat myös luonteeltaan pysyviä ja palautumattomia.

Arvioinnin mukaan vaikutukset luontotyypeille *karut kirkasvetiset järvet, humuspitoiset lammet ja järvet, luontaisesti runsasravinteiset järvet, jokireitit, tulvaniityt, vaihettumis- ja rantasuot, lähteet ja lähdesuot, huurreammallähteet, letot, aapasuot, silikaattikalliot, luonnonmetsät, lehdot, harjumetsät, metsäluhdat, puustoiset suot ja tulvametsät* ovat merkittävän kielteisiä.

Vaikutukset luontodirektiivin liitteen II kasvilajeihin (kiiltosirppisammal, laaksoarho, lettorikko ja lapinleinikki) ovat arvioinnin mukaan merkittävän kielteisiä. Saukkoon kohdistuvat vaikutukset arvioidaan kohtalaisiksi.

Arvioinnin mukaan vaikutukset lintudirektiivin lajeille laulujoutsen, uivelo, sinisuohaukka, ampuhaukka, muuttohaukka, pyy, teeri, metso, kurki, kapustarinta, suokukko, liro, vesipääsky, suopöllö, hiiripöllö, palokärki, pohjantikka, metsähanhi, haapana tavi, jouhisorsa, mustalintu, pilkkasiipi, jänkäsirriäinen, jänkäkurppa, pikkukuovi, kuovi, mustaviklo, valkoviklo ja pikkusirkku ovat merkittävän kielteisiä. Kakkurille, sääkselle, pikkulokille, kalatiiralle, lapintiiralle, sinirinnalle, suosirrilte ja naurulokille vaikutukset on arvioitu myönteisiksi.

Arvioinnin epävarmuustekijät

Arvioinnin epävarmuustekijät liittyvät arvioinnin yleispiirteisyyteen. Epävarmuutta on etenkin niiden luontotyyppien osalta, jotka ovat riippuvaisia säännöllisestä tulvasta. Luontotyyppiaineistosta puuttuvat ne yksityisessä omistuksessa olevat alueet, joiden suojelua ei ole vielä toteutettu. Epävarmuutta on myös sen suhteen, kuinka laajalle vaikutukset ulottuvat alaan rakenteiden ulkopuolelle. Linnustolle aiheutuvien vaikutusten osalta epävarmuus liittyy arvioinnin pohjana oleviin vanhoihin, 90-luvulta peräisin oleviin tietoihin.

Metsähallituksen Lapin luontopalveluiden lausunto

Arvioinnin asianmukaisuus

Natura –arvioinnin tarkoituksena on luoda riittävä tiedollinen pohja hankkeen Natura 2000 –alueisiin kohdistuvien vaikutusten arvioimiseksi. Natura –arviointia varten ei ole arvioinnin laatijan toimesta tehty maastoinventointeja vaan arviointi perustuu täysin muiden tuottamiin aineistoihin eikä näiden aineistojen puutteita ole millään lailla täydennetty. Kemihaaran alueen lajistoa ja luontotyyppijä on tutkittu monen eri tahon toimesta jo pitkään. Näitä valmiita aineistoja olisi tullut hyödyntää arvioinnissa. Luontodirektiivin kasvilajien osalta konsultti on perustanut Natura-arvion ainoastaan Metsähallituksen toimittamaan listaukseen kesän 2015 maastotöiden yhteydessä tehdyistä lajihavainnoista. Eliölajit –tietojärjestelmään tallennettuja lajitietoja ei ole käytetty, vaikka se on uhanalaistietojen primäärinen tallennuspaikka koko ympäristöhallinnossa. Näin ollen esimerkiksi Kemihaaran Natura-alueeseen kuuluvan Kilpiaavan lajihavainnot puuttuvat arvioinnin luvuista ja kartoilta, koska Metsähallitus ei tehnyt ko. alueella inventointeja vuonna 2015. Natura-arvioinnissa käytetyt lintutiedot perustuvat vanhaan 20 vuoden takaiseen aineistoon. Luontotyyppien osalta pelkkä alueen karttatarkastelu olisi riittänyt siihen, ettei arviointiin olisi päätyntä sellaisia virheitä kuin ”*pikkujoet ja purot luontotyyppiä ei esiinny allasvarauksen alueella*”.

Alueen luonnonarvoja on arvioinnissa käsitelty hyvin kaavamaisesti eikä arvioinnissa tunnisteta alueen erityispiirteitä. Arvioinnista on myös vaikea löytää joitain keskeisiä hanketta koskevia tietoja. Esimerkiksi altaan alle jäävän Natura –alueen pinta-ala esitetään vasta arvioinnin lopussa vaihtoehtotarkastelun yhteydessä. Em. tiedot tulisi esittää selkeästi hankekuvauksen yhteydessä. Myös vaikutusalueen pinta-ala tulisi esittää.

Aluevarauksen yleispiirteisyyden ja tarkempien toteuttamissuunnitelmien puuttuessa altaan todellisten vaikutusten tunnistaminen ja vaikutusalueen rajaaminen on hyvin vaikeaa. Reunavaikutusten vyöhyke (100 m) suunnitellun altaan reunoilla on arvioitu hyvin kapeaksi. Natura-alueen maapeitteet ovat tyypillisesti hyvin paksut ja monikerroksiset. Niille on tyypillistä hyvin vettä läpäisevien, soraisten kerrosten esiintyminen usein heikommin läpäisevien moreenien alla. Tämän vuoksi hyvinkin laaja-alaiset pohjavedenpinnan muutokset ovat mahdollisia ja todennäköisiäkin jopa useiden satojen metrien päässä padoista ja kaivettavista kanavista. Tällaiset muutokset voisivat vaikuttaa huomattavasti etenkin pohjavesivaikutteisiin luontotyyppeihin myös altaan ja esitetyn ns. reunavaikutusalueen ulkopuolisella Natura-alueella.

Erityisesti Säynäjärven ympäristön jättäminen vaikutusalueen ulkopuolelle vaatisi lisää perusteluja. Arvioinnissa ei ole tarkemmin selvitetty, minkälaisin keinoin tämä voisi olla mahdollista. Säynäjärvi (kork 159,5 m mpy) sijaitsee huomattavasti alempana kuin altaan suunniteltu vedenpinnan taso (166,5 m mpy). Aluevarauksen raja (ilmeisesti maapato) sijoittuisi noin 300 m päähän järven rannasta sen alapuolelle estäen veden virtauksen Säynäjärvestä altaan alle jäävään Säynäjäojaan. Jotta Säynäjärvi ei jäisi veden alle, olisi kaivettava sille uusi lasku-uoma, käytännössä ilmeisesti Natura-alueeseen kuuluvan harjajensuojelun läpi. Tämä käytännössä merkitsisi alueen pohjaveden purkautumissuhteisiin laajoja muutoksia ja vaikuttaisi Säynäjärven ympäristön arvokkaisiin Natura-luontotyyppeihin (lähteet, huurresammallähteet, aapasuot, letot), uhanalaisiin lajeihin sekä myös linnustoltaan erityisen arvokkaaseen Säynäjärveen.

Arvioinnissa ei tuoda esiin laji- ja luontotyyppiikohtaisissa tarkasteluissa kuinka suuri osuus koko Natura –alueen esiintymistä/pinta-alasta heikkenee suunnitelman toteutuessa. Tätä tietoa tarvittaisiin, jotta voidaan arvioida mikä on allasrakentamisen ulkopuolelle jäävän Natura –alueen merkitys elinympäristönä. Allasrakentamisen jälkeen jäljelle jäävä Natura –alue ei enää muodostuisi yhtenäisestä alueesta vaan yksittäisistä, toisistaan eristyneistä saarekkeista, joiden merkitys lajien elinympäristöinä on vähäisempi kuin yhtenäisen alueen. Näiden saarekkeiden luontotyyppien edustavuutta ja luonnontilaa vähentää mm. reunavaikutus. Osa jäljelle jäävistä sirpaleista olisi niin pieniä, että on kyseenalaista voivatko ne enää edustaa mitään Natura-luontotyyppiä.

Metsähallitus kiinnittää huomion siihen, että Euroopan komission luontodirektiivin 6 artiklan 4 kohdan soveltamista koskevassa ohjeasiakirjassa arviointimenettelylle asetetut vaatimukset ovat korkeat. *Natura 2000 -alueisiin todennäköisesti vaikuttavien*

*suunnitelmien tai hankkeiden arviointimenettelyillä pitäisi voida taata, että kaikki alueen koskemattomuuteen ja verkoston yleisen kokonaisuuden yhtenäisyyteen vaikuttavat tekijät on otettu täysimääräisesti huomioon sekä perusedellytyksiä määriteltäessä että myöhemmissä vaiheissa, joissa määritellään mahdollisia vaikutuksia, lieventäviä toimenpiteitä ja jäljelle jääviä vaikutuksia. Niiden perusteella ratkaistaan, mitä on korvattava laadullisesti ja määrällisesti. Metsähallituksen näkemyksen mukaan arvioinnissa on puutteita, jotka liittyvät sen yleispiirteisyyteen ja siihen, että arviointia varten ei ole tehty maastotöitä eikä ole täydennetty valmiiksi saatuja aineistoja niiltä osin kun niissä on tiedetty olevan puutteita. **Arvioinnin perusteella on mahdollista todeta, että suunnitelma vaikuttaa merkittävästi Kemihaaran Natura –alueen eheyteen. Sen perusteella ei vielä voida kuitenkaan ratkaista millaiset ovat Natura alueen luonnonarvojen korvaamisen laadulliset ja määrälliset lähtökohdat.** Arvioinnista puuttuu myös tarkastelu, mikä on Kemihaaran alueen merkitys Natura 2000 –verkoston yhtenäisyyden kannalta.*

Metsähallituksen käsitys arvioinnin johtopäätöksistä

Kemihaaran Natura-alueen luonnon merkityksen selventämiseksi arvioinnissa ja sitä mahdollisesti seuraavassa kompensatioprosessissa olisi tärkeää tuoda esiin alueen erityispiirteitä. Runsaista inventoinneista johtuen alueen luontotyypit ja lajisto tunnetaan yleisesti paremmin kuin monilta muilta Lapin alueilta. Monet topografiset ja geologiset erityispiirteet antavat aiheutta olettaa, että tiettyjen luontotyyppien ja lajien osalta Kemihaaran alue on hyvin poikkeuksellinen. Natura-alue sijoittuu laajaan, ympäristöä alempana olevaan painanteeseen ja alueen luonnon erityispiirteet johtuvat suurelta osin tästä topografisesta sijainnista. Alueen maaperälle on erikoista se, että maakerrokset ovat hyvin paksut ja usein heikommin läpäisevien moreenien alla tavataan hyvin läpäiseviä soraisia kerroksia. Kallioperältään alue kuuluu Keski-Lapin liuskealueeseen, jossa kalkkipitoisten ja ultraemäksisten kivien esiintyminen on tavallista. Nämä tekijät vaikuttavat erityisesti soiden luontotyyppien ja lajiston monimuotoisuuteen. Alueelle purkautuu pohjavettä hyvin laajoista muodostumista ja pohjaveden virtausmatkat voivat olla pitkiä. Lähteiden ja lähdevaikutteisten lettojen osalta alue onkin erityisen edustava verrattuna muihin lähialueiden suoalueisiin. Kemihaaran Natura-alue tunnetaan yhdeksi maamme tärkeimmistä lettojen, erityisesti luhtaisten ja lähteisten koivulettojen suojelukohteeksi. Myös korpien suojelun kannalta rehevä ja pienten jokien ja purojen halkoma suoalue on hyvin monipuolinen ja tärkeä. Pohjavesien purkautumisen ja yleinen rehevyyden ansiosta myös vesistöjen monimuotoisuus on suurempaa kuin muualla Lapissa. Suomen tulvaniittyjen parhaimmistoa edustavat Keminsaaret, etenkin alueen kuivat tulvaniityt ovat omaleimaisia ja Suomessa harvinaisia.

Vaikutukset lajeihin

Altaan vaikutukset Natura-alueen suojeluperusteena oleviin lajeihin on arviossa kuitattu niukasti ja kaavamaisesti toteamalla Natura-alueelta tehtyjen havaintojen lukumäärä ja

altaan alle jäävien havaintojen lukumäärä. Arvioinnissa ei käsitellä lainkaan esiintymien häviämisen vaikutuksia lajeihin, niiden levinneisyyteen, Natura-alueilla sijaitsevien populaatioiden osuuteen kaikista esiintymistä ja suojelutasoon laajemmin. Kemihaaran suot on lajistollisilta arvoiltaan niin merkittävä, että allas toteutuessaan vaikuttaisi negatiivisesti joidenkin lajien suojelutasoon myös koko Suomessa. Lisäksi on huomattava, että allas toteutuessaan aiheuttaisi monille lajeille kielteisiä vaikutuksia huomattavasti Kemihaaran soiden Natura-aluetta laajemmalla alueella, mikä olisi pitänyt ainakin maininnan tasolla tuoda esiin direktiivilajeja arvioitaessa. Esimerkiksi altaan vaikutukset tulviin alempana Kemijokivarressa ja sitä kautta jo nyt suojelutasoltaan epäsuotuisaan laaksoarhoon olisi ollut syytä tuoda arviossa esiin.

Kiiltosirppisammal: Arvioinnissa on käytetty kiiltosirppisammalen yksikkönä havaintopaikkojen kappalemäärää, joka on etenkin tämäntapaisen, alueella kohtuullisen runsaana esiintyvän sammalen kohdalla täysin irrelevantti populaatiokoon mittari ja kertoo lähinnä tiheydestä, jolla havainnoija on tallentanut gps-pisteitä. Tiedot kiiltosirppisammalen todellisesta populaatiokoosta (esimerkiksi versojen peittämä pinta-ala) Kemihaaran soiden Natura-alueella ovat varsin puutteelliset, mikä edelleen korostaa maastoinventointien tarvetta.

Koko maan kiiltosirppisammalhavaintojen lukumääräksi on arviossa ilmoitettu 400, vaikka niitä on Eliölajit-järjestelmän mukaan yli 3000. Kilpiaavan, Siulioaavan ja Säynäjäkivarren vuosina 1994 ja 2009 tehdyt kiiltosirppisammalhavainnot puuttuvat Natura-arvioinnista, sillä Hertta Eliölajit -järjestelmän tietoja ei ole käytetty. Siulioaavan ja Säynäjäkivarren esiintymät jäisivät suunnitellun altaan alle.

Laaksoarho: Laaksoarhoon kohdistuvista vaikutuksista on todettu harhaanjohtavasti, että Natura-alueella on tehty 58 havaintoa, joista altaan aluevarauksen alle jää 54 Vuotosjokivarressa sijaitsevaa paikkaa. Koko Natura-alueen tunnettu laaksoarhopopulaatio todennäköisesti tuhoutuisi altaan vaikutuksesta, sillä Kemijokivarsi jäisi Vuotosjoen suun alapuolelta kuivilleen jolloin myös pohjoisrannan tulvametsissä sijaitsevat esiintymät ainakin pidemmällä aikavälillä häviäisivät. Koska Hertta-aineistoja ei ole käytetty, kartasta 4-24 puuttuvat Kemijoen varressa sijaitsevat laaksoarhoesiintymät (Keminsaaret N ja Lavakallio), joista toinen varmasti ja toinen suurella todennäköisyydellä tuhoutuisi altaan myötä.

Kemihaaran soiden Natura-alue on hyvin tärkeä vesistö rakentamisesta suuresti kärsineen laaksoarhon suojelun kannalta, mitä ei ole tuotu arviossa millään lailla esiin. Natura-alueen kannan tuhoutuminen tarkoittaisi käytännössä myös koko Vuotosjoen tunnetun populaation häviämistä, mikä vaikuttaisi jo lajin kokonaislevinneyteen.

Lettorikko: Natura-arvioinnissa todetaan, että lettorikko on herkkä vesitalouden muutoksille. Tästä huolimatta altaan massiivisten maansiirtotöiden ja vedenkulun uudelleen järjestelyjen on kaavamaisesti arvioitu vaikuttavan vain 100 metrin päähän altaasta. Esimerkiksi Säynäjärven ympäristössä on huomattava lettorikkokeskittymä.

Järven hydrologian järjestäminen altaan toteutuessa on jätetty kuvaamatta, samoin kuin lettorikkojen kasvupaikoilla tapahtuvat vesitalouden muutokset.

Saukko: Arvioinnin mukaan vaikutukset saukolle olisivat kohtalaiset. Natura-alueen saukkokannaksi on arvioitu 1-5 yksilöä. Metsähallitus kiinnittää huomion siihen, että ko. lajin osalta arviointi perustuu riittämättömiin tietoihin. Arviointia varten ei ole selvitetty saukon esiintymistä allasalueella eikä sen ympäristössä. Altaan alle ja vaikutuspiiriin jäisivät kuitenkin Jaurujokea lukuun ottamatta lähes kaikki Natura-alueen virtavedet. Metsähallituksen näkemyksen mukaan suunnitelman vaikutukset lajin elinympäristöihin ja sitä kautta lajiin ovat merkittäviä.

Metsähallituksen näkemyksen mukaan vaikutukset luontodirektiivin lajeille ovat merkittävästi heikentäviä.

Vaikutukset luontotyyppeihin

Luontotyyppien osalta Natura-alueesta on inventoimatta 2 318 hehtaaria ja allasalueesta 866 hehtaaria. Luontotyyppien osalta tulisi esittää kartalla, miltä alueilta on ollut käytössä paikkatietoaineistot ja miltä osalta tiedot puuttuvat. Myös taulukossa 4-2 tulisi todeta, että tiedot eivät koske koko Natura-aluetta vaan vain inventoitua osaa.

Soiden Natura-luontotyypit on Metsähallituksen inventointien pohjalta varsin kattavasti esitelty. Lettojen, lähteiden, puustoisten soiden ja metsäluhtien luontotyyppien osalta luontotyyppien esiintymisen yhteydessä esitetyt edustavuustaulukot antavat harhaanjohtavaa tietoa, koska niissä ei otettu huomioon päällekkäin aapasoiden kanssa olevia pinta-aloja. *Puustoisten soiden* osalta olisi tärkeätä tarkemmin käsitellä sitä, minkä tyyppisiä puustoisia soita alueella on. Erityisesti korvet ja rämeet, jotka molemmat luetaan tähän luontotyyppiin, ovat suojelumerkitykseltään hyvin erilaisia. Vuotosjokivarressa on edustavia tulvavaikutteisia ruoho- ja heinäkorpiä sekä lehtokorpiä. Tulvametsien ja rehevien korpien mosaiikkia, kotkansiipikasvustoja. Alueella on paljon ravinteisuutensa johdosta edustavia puustoisia rämeitä.

Harjumetsien sijaintia hankkeen vaikutusalueella ei ole riittävästi selvitetty, jotta pystyttäisiin sanomaan kuinka suureen osaan luontotyyppin alasta vaikutukset kohdistuvat. Kartta antaa hyvin väärän kuvan harjumetsien esiintymisestä. Kokonaisuudessaan harjumetsiä Natura -alueella on noin 1300 hehtaaria ja näistä valtaosa sijaitsee Palokankaan-Rytivaaran harjijensuojeluohjelma-alueella, joka on toteutettu maa-aineslailla. Luontotyyppitiedot ko. alueelta ovat puutteelliset ja niitä tulee täydentää.

Luonnonmetsien sijaintia hankkeen vaikutusalueella ei ole riittävästi selvitetty, jotta pystyttäisiin sanomaan kuinka suureen osaan luontotyyppin alasta vaikutukset kohdistuvat. Luonnonmetsät voivat esiintyä päällekkäisenä luontotyyppinä harjumetsien kanssa, jolloin harjumetsiin liittyvät tietopuutteet koskevat myös luonnonmetsiä.

Keminsaarten *tulvaniityt* edustavat Suomen parhaimmistoa, jolloin niiden merkitys koko luontotyyppin suojelussa korostuu, mikä tulisi ottaa huomioon arvioinnissa. Myös tulvavaikutteisia, lajistollisesti arvokkaita (mm. laaksoarho, kotkansiipi, tesmayrtti) *tulvametsiä* ja *metsäluhtia* esiintyy alueella huomattava määrä. Tulvavaikutuksia on kuitenkin arvioitu vain Keminsaarten osalta. Tulisi myös arvioida, aiheuttaako altaan rakentaminen muutoksia tulvissa ja tulvavaikutuksessa muuallakin Natura-alueella.

Natura –arviointia varten haluttiin saada käyttöön Metsähallituksen kesällä 2015 tekemien luontotyyppi-inventointien ja direktiivikasvi-inventointien tulokset. Koska arvioinnin tekijällä oli kiire, aineistoja ei ehditty kattavasti tarkastamaan. Tämä tuotiin myös esiin aineistoja luovutettaessa. Aineistojen luovuttamisen jälkeen tehdyssä tarkastuksessa niissä havaittiin joitakin virheitä, jotka nyt on korjattu. *Tuntureiden reheviä puronvarsisoita* ei esiinny ko. Natura –alueella. Jänköläisenaavan suuri lehtokuvio on kartoitusvirhe, samoin Kotakkojärven ja Hanhiojan *tulvaniityt*. Myös sammalaineistot perustuivat maastomäärityksiin, ja jotkut havainnot ovat näytteiden mikroskooppisessa varmentamisessa osoittautuneet toisiksi lajeiksi.

Vesiluontotyypit: Huomioitava, että Kemihaaran suot on liitetty vesipolitiikan puitedirektiivin (2000/60/EY) artikla 6 mukaiseen ns. suojelualuerekisteriin. Rekisteriin on koottu luonto- ja lintudirektiivin vesistä riippuvaisten lajien ja luontotyyppien esiintymisen perusteella merkittävimmät Natura –alueet Suomesta. Kemihaaran Natura –alueen rekisteriin liittämisen perusteena ovat olleet alueen pienvedet. Tämä korostaa alueen pienvesien merkitystä ja siksi myös arvioinnissa olisi tullut selvittää asianmukaisesti kyseisiin luontotyyppihin kohdistuvat vaikutukset.

Natura –arvioinnin 22.12.2015 päivättyyn versioon on täydennetty Metsähallituksen konsultin käyttöön jo aiemmin toimittamat tiedot alueen vesiluontotyypeistä. Täydennykset on tehty tekstiin, mutta karttoihin ja taulukkoon 7-1 näitä tietoja ei ole sisällytetty, joten em. osin arviointi ei anna oikeaa kuvaa vesiluontotyyppien esiintymisestä.

Arvioinnissa todetaan, että pikkujokien ja purojen, lähteiden ja lähdesoiden ja huurresammallähteiden osalta arvioinnin tiedot (sijainnit ja pinta-alat) ovat puutteelliset. Myös *luonnontilaisten jokireittien* em. tiedot ovat puutteellisia. Luontotyyppiä edustavat Kemijoki (myös Keminsaarten alueella, ei pelkkä Jänköläisenkoski), Vuotosjoki, Arvosjoki, Jaurujoki ja Siuliojoki. Luonnontilaiset jokireitit on yhdistymätyyppi aapasoiden tapaan eli se esiintyy päällekkäisenä mm. pikkujokien ja purojen kanssa. Metsähallituksen tekemän ja konsultille toimittaman kartoituksen tavoite oli pienvesien (lampien, järvien ja lähteiden) kartoitus, virtavedet/jokireitit eivät siihen pääsääntöisesti sisällyneet. Ko. luontotyyppin osalta arviointia on täydennettävä. Vesiluontotyyppien osalta tarkastelussa kannattaisi huomioida alueen vesikasvillisuudesta julkaistuja tietoja mm. R. Kemppaisen tutkimuksessa (Kemppainen R 2003: Vuotoksen alueen vesikasvisto ja –kasvillisuus. Teoksessa: Lindholm T. (toim.) Vuotoksen alueen luonto. Suomen Ympäristö 635. S. 151-202). Ko. tutkimuksessa ei ole suoraan määritetty

Natura-luontotyyppejä, mutta siinä olevien tietojen avulla on mahdollista arvioida Natura-tyyppejä niillekin vesistöille, joille sitä ei Metsähallituksen tiedostoissa ole määritetty. Esim. Jokilampi on Kemppaisen (2003) mukaan Lapin oloissa hyvin edustava rehevien, uposlehtisten järvien edustaja, jossa tavataan huomattavan paljon eutrofisten järvien uhanalaisiakin lajeja. Näin on todennäköistä, että tämä olisi luettavissa luontaisten runsasravinteisten järvien Natura-tyyppiin. Muut vesistöt, joista suuri osa sijoittuu harjajensuojelualueelle, sijoittunevat pääosin humuspitoisten järvien ja lampien Natura-tyyppiin. Kemijoen tulvien piirissä oleva Haltiojärvi kuuluu mahdollisesti eutrofisten järvien tyyppiin.

Toisin kuin arvioinnissa esitetään, luontotyyppiä *pikkujoet ja purot* esiintyy sekä altaan alle jäävillä alueilla että sen vaikutusalueella. Ko. luontotyypin osalta arviointi on tehtävä asianmukaisesti.

Metsähallituksen näkemyksen mukaan arvioinnin johtopäätökset ovat luontotyyppien osalta oikeat, lukuun ottamatta luontotyyppiä *pikkujoet ja purot*. Ko. luontotyypin osalta arviointi ei täytä asianmukaisuuden vaatimusta. Lisäksi luontotyyppien *harjumetsät, pikkujoet ja purot, lähteet ja lähdesuot, huurresammallähteet ja luonnontilaiset jokireitit* merkittävän heikentymisen määrää ei ole arvioinnissa pystytty asianmukaisesti osoittamaan.

Vaikutukset lintuihin

Kemihaaran soiden merkityksestä tärkeänä linnustoalueena kertoo se, että alue kuuluu kansainvälisesti arvokkaiisiin lintualueisiin (IBA). Arviointiin liittyy monia epävarmuuksia, joista yksi oleellisimpia on ajantasaisen tiedon puute koko Natura-alueen linnustosta. Arvioinnissa tulisi kuitenkin huomioida myös se, että lintukantojen vuosittaiset vaihtelut eivät vähennä alueen merkitystä niille lajeille, esimerkiksi suokukolle, jonka kannat ovat voimakkaasti taantuneet. Alueet on valittu Natura – verkostoon tiettyjen lajien esiintymisen sekä elinympäristöjen vuoksi. Huomiotta on jäänyt myös vaikutusten tarkastelu linnustollisesti

Arvioitaessa vaikutuksia lintudirektiivin lajeihin on ainakin lokkien, tiirojen ja kuikkalintujen kohdalla tehty vertailua aikaisemmilla tekojärvihankkeilla (Lokka ja Porttipahta) havaittujen muutosten kanssa. Kuitenkin aiemmissa alueelle tehdyissä allassuunnitelmissa on ollut kyse altaasta, joka poikkeaisi hyvin merkittävästi em. Lokan ja Porttipahdan altaista erityisesti siten, että vedenkorkeuden vaihtelu olisi huomattavasti suurempi. Tästä syystä näiden altain kokemusten perusteella ei voida arvioida minkään lintulajien kantojen kehitystä mahdollisella uudella altaalla. Koska selviä suunnitelmia altaan toiminnasta (erityisesti säännöstelystä) ei ole, jää altaalla ja sen ympäristössä mahdollisesti tulevaisuudessa viihtyvien lintujen määrien arvioiminen hyvin epävarmaksi. Metsähallituksen näkemyksen mukaan varovaisuusperiaatetta johdonmukaisesti noudattaen ei minkään lajin voi olettaa varmasti hyötyvän altaasta.

Maakotka: Arvioinnin mukaan maakotkalle aiheutuvat vaikutukset ovat kohtalaisen kielteisiä. Johtopäätös perustuu arvioon siitä, että altaan rakentamisen myötä menetettävät saalistusalueet voidaan korvata allasalueen ympäristöstä. Metsähallitus kiinnittää huomion siihen, että maakotka on reviirilintu ja ympäristön reviirit ovat ”täynnä”. Tuhoutuvaa saalistusaluetta ei voi korvata siirtymällä muualle. Vaikutus maakotkan on merkittävä.

Sääksi: Vaikutukset lajille arvioitiin kohtalaisen positiiviksi avovesialueen kasvattamisen vuoksi. Saalistusalueen lisääntymisen seurauksena muutaman kymmenen kilometrin (max ehkä 20-30 km) säteellä altaasta asustavat kalasääsket voivat mahdollisesti hyötyä altaasta. Kuitenkin toisin kuin Natura –arvioinnissa esitetään, sääkseä esiintyy alueella myös pesivänä. Natura-alueella tai sen välittömässä läheisyydessä on tiedossa kolme kalasääsken pesäpaikkaa. Niistä yksi jää esitetyn allasalueen ulkopuolelle, yksi hukkuu ja yksi on suolla aivan altaan rajalla, joten on oletettavaa, että kyseinen pesäpuu tulee vettymisen seurauksena tuhoutumaan. Lähistöllä ei ole tiedossa pesiä lainkaan. Toisin kuin arvioinnissa esitetään, haitta lienee siis hyötyä isompi tällekin lajille.

Kuikka ja kaakkuri: Lajien hyötymistä allashankkeesta perusteltiin arvioinnissa aikaisempien tekojärvihankkeiden kokemuksilla. Kuitenkin viimeisimmän lintuatlaksen mukaan Lokan ja Porttipahdan altailla ei pesi erityisen suuria määriä kuikkia, neljä varmaa ja seitsemän epävarmaa pesintää tai kaakkureita, yksi varma ja kolme epävarmaa pesintää. Kuikka pesii ensisijaisesti kirkasvetisillä järvillä ja voimakkaasti säännöstelty allas ei ole sille lainkaan suotuisa elinympäristö, koska esim. saalistus tummissa vesissä on vaikeaa. Lisäksi kaakkurin osalta tulisi huomioida myös se, että vaikka ruokailualue laajenisi, laji pesii yleensä kalattomilla pienillä lammilla, joten pesimäkantaan vaikutukset ovat negatiivisia, koska korvaavia pesimälampia ei lähistöllä ole. Metsähallituksen näkemyksen mukaan vaikutukset kuikalle ja kaakkurille ovat negatiivisia ja arvioinnissa esitettyä merkittävämpiä.

Mustalintu: Taulukossa 7-1 vaikutukset lajille ovat (---) eli merkittävän kielteisiä. Arviointitekstissä vaikutukset kuvataan kuitenkin kohtalaisen myönteisiksi kasvavan avovesialan vuoksi. Mikäli allas olisi voimakkaasti säännöstelty ja vesi olisi alhaalla kevätmuuton aikana, ei arvioinnissa esitettyä hyötyä lajille ilmenisi.

Edellä esitetyn perusteella Metsähallitus katsoo, että allasuunnitelmien yleispiirteisyyden vuoksi ei voida varmasti sanoa minkään lajin hyötyvän altaan vaikutuksesta. Vaikutukset ovat merkittävästi heikentäviä arvioinnissa esitetyn lisäksi myös maakotkalle sekä mahdollisesti kuikalle ja kaakkurille.

Vaikutukset alueen eheyteen

Arvioinnin keskeinen tehtävä on selvittää, ovatko mahdolliset vaikutukset merkittäviä vai eivät. Luontodirektiivin 6 artiklan 3 kohdassa käytetään ilmaisua ”ei vaikuta kyseisen *alueen koskemattomuuteen (eheyteen)*”. Hankkeen tai suunnitelman on katsottava merkittävästi heikentävän luonnonarvoja silloin, kun se vaikuttaa kyseisen alueen koskemattomuuteen. Euroopan komissio on tulkintaohjeessaan määritellyt alueen koskemattomuuden liittyvän sen ekologisiin ominaisuuksiin.

Tarkasteltaessa vaikutuksia alueen eheyteen olisi voinut huomioida myös luontotyypeillä esiintyvät uhanalaiset lajit ja niille aiheutuvat vaikutukset. Alueella esiintyy paljon tiukasti elinympäristötyyppiin sidottua uhanalaista lajistoa, etenkin lettojen ja tulvarantojen lajeja, jotka kuvaavat myös suojeluperusteena olevien luontotyyppien laatua. Arvioinnin kappaleessa 4.6 on lueteltu Natura-tietolomakkeella mainitut uhanalaiset ja muut huomionarvoiset lajit. Uhanalaislajiston osalta lista on vanhentunut ja sammalten ja selkärangattomien osalta puutteellinen. Luettelo on hyödytön ilman mainintaa siitä, missä lajeja kasvaa ja vaikuttaako tuleva allas niiden kasvupaikkaan.

Esimerkkeinä uhanalaisista lajeista on mm. vaarantunut *lettorisakas*, joka tunnetaan Suomessa vain muutamalta kasvupaikalta. Allas hävittäisi kolmasosan lajin olemassa olevista populaatioista Suomessa. Lajin keskeinen uhanalaistumisen syy ja uhkatekijä on juuri vesirakentaminen. Kiireellisesti suojeltavan *vakoruutusammalen* ainoa esiintymä koko Sompion Lapin eliömaakunnassa sijaitsee Natura-alueella aivan allasvarauksen tuntumassa. Myös *siperianvehnä* ja *tataarikohokki* ovat vaarantuneita, erityisesti vesirakentamisesta kärsineitä tulvista riippuvaisia lajeja. Allas hävittäisi niiden kaikki esiintymät Natura-alueelta ja vaikuttaisi hyvin todennäköisesti lajeihin Kemijokivarressa laajemminkin. Myös kaksi kiireellisesti suojeltavaa, erittäin uhanalaista perhosta *lettopetokoi* ja *läätekätkökääriäinen* esiintyvät altaan vaikutusalueella ja niiden esiintymät häviäisivät jos allas rakennettaisiin. Lajit ovat hyvin harvinaisia ja niiden populaatiot ovat laikuttaisia ja etäällä toisistaan.

Sekä arvioinnin että edellä esitetyn perusteella vaikutukset Natura –alueen eheydelle ovat Metsähallituksen näkemyksen mukaan merkittäviä.

Johtopäätös

Metsähallituksen näkemyksen mukaan Natura –arviointi edellä mainittuine puutteineenkin osoittaa, että suunnitelma heikentää merkittävästi Kemihaaran Natura –alueen luonnonarvoja. Maakuntakaavan Kemihaaran allasta koskevan vesialueen W-1 osalta maakuntakaavaehdotus on siten luonnonsuojelulain 66 § 1 momentin vastainen ja kaavan hyväksyminen esitetystä muodosta on mahdollista vain, mikäli valtioneuvosto tekee asiassa päätöksen luonnonsuojelulain 66 § 2 momentin mukaisesti.

Vaihtoehtotarkastelu

Natura –arvioinnissa on esitetty myös luonnonsuojelulain 66 §:n poikkeamisen edellyttämä vaihtoehtotarkastelu. Vaihtoehtoiset ratkaisut tulee siis tutkia siinä tapauksessa, jos suunnitelma heikentää merkittävästi Natura –alueen suojelun perusteena olevia luonnonarvoja, eikä sen hylkäämistä esitetä kielteisestä arvioinnista huolimatta.

Metsähallitus kiinnittää huomion siihen, että toisin kuin arvioinnissa esitetään, sivulla 61 esitetyt vaihtoehtoiset hankekokonaisuudet eivät ole Kemijoen tulvatyöryhmän esittämiä vaihtoehtoja vaan kyse on Kemijoki Oy:n vuonna 2011 laatimassa selvityksessä ”Kemijoen monitoimiallas allasvaihtoehdot tulvatorjuntaan” esitetyt vaihtoehdot. Tämä antaa harhaanjohtavan kuvan vaihtoehtojen vertailusta. Metsähallituksen näkemyksen mukaan poikkeamisen edellytyksenä olevaa vaihtoehtoisen ratkaisun puuttumista ei Natura –arvioinnissa pystytä osoittamaan, koska vaihtoehto on tosiasiallisesti olemassa Kemijoen vesistöalueen tulvariskien hallintasuunnitelmassa tarkastelluissa vaihtoehdoissa. Hallintasuunnitelman mukaan tulvariskien hallinnan tavoite (1/250a) voidaan saavuttaa Kemihaaran tekoaltaan rakentamisen lisäksi toimenpidekokonaisuudella, joka sisältää Kemijärven ylärajan tilapäisen ylityksen, Olkkajärven säännöstelyn ja tulvapenkereiden rakentamisen Rovaniemelle.

Lausunnon laatimiseen ovat osallistuneet erikoissuunnittelijat Liinu Törvi, Elisa Pääkkö ja Sakari Rehell sekä ylitarkastaja Tuomo Ollila ja aluepäällikkö Päivi Paalamo.

Jyrki Tolonen
Aluejohtaja

TIEDOKSI Ympäristöministeriö / Aulikki Alanen, Heikki Korpelainen (sähköisesti)
Lapin elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus / Liisa Viitala (sähköisesti)